

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Факультет «Образотворче мистецтво»
Кафедра живопису

Стороженко Марія Віталіївна

**ПОРТРЕТНО-ЖАНРОВА КОМПОЗИЦІЯ
«ХРЕСТ (ПЕРЕХРЕСТЯ БОЛІ ТА НАДІЇ)»**

Кваліфікаційна робота
другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 023
«Образотворче мистецтво», декоративне мистецтво, реставрація»
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціалізація «Станковий живопис»

Науковий керівник:
зав. каф. живопису, канд. мист., доцент

Ковальова Марія Миколаївна

Науковий консультант:
доцент

Деркач Микола Іванович

Харків 2024

Анотація

У дипломній роботі **«ХРЕСТ (ПЕРЕХРЕСТЯ БОЛІ ТА НАДІЇ)»** надалі по тексту «Хрест» підіймається питання війни, страждань та надії. Вона акцентує увагу на ролі мистецтва у формуванні культурної пам'яті та підтриманні людського духу у складні періоди історії.

Образ хреста виступає ключовим символом, що несе багатогранне змістове навантаження: він уособлює страждання, жертвність і водночас відродження. Ця символіка перегукується з релігійними, історичними й соціальними контекстами. Саме хрест є найбільш промовистим знаком для передачі духовних і моральних аспектів війни, реалії сучасного українського суспільства, переживання болю, втрат і боротьби за свободу.

Аналіз воєнної тематики у станковому та монументальному мистецтві вплинули на формування концепції та художнього рішення картини «Хрест», а також на вибір композиційного й колористичного рішення. Символічним центром композиції став хрест, розміщений на золотому перетині, що структурно поєднує картину. Холодний колорит синьо-фіолетових відтінків створює атмосферу напруження й болю, водночас теплі акценти додають нотки надії. Центральна постать жінки, яка несе свій хрест, є символом незламності українського народу, що попри всі випробування зберігає свою гідність і віру в майбутнє. Таким чином, дипломна робота демонструє, як через мистецтво можна не лише відобразити актуальні соціальні проблеми, а й донести глибокі емоції та сенси.

Annotation

In the thesis “THE CROSS (INTERSECTION OF PAIN AND HOPE)” (hereinafter referred to as “The Cross”), the issues of war, suffering, and hope are explored. The work emphasizes the role of art in shaping cultural memory and sustaining the human spirit during challenging periods in history.

The image of the cross serves as a key symbol, carrying multifaceted meanings: it embodies suffering, sacrifice, and at the same time, renewal. This symbolism resonates with religious, historical, and social contexts. The cross is the most expressive symbol for conveying the spiritual and moral aspects of war, the realities of contemporary Ukrainian society, the experience of pain, loss, and the struggle for freedom.

The analysis of war themes in easel and monumental art influenced the development of the concept and artistic solution for the painting “The Cross”, as well as the choice of compositional and coloristic decisions. The symbolic centerpiece of the composition is a cross positioned at the golden intersection, structurally uniting the painting. The cold palette of blue and violet hues creates an atmosphere of tension and pain, while warm accents add hints of hope.

The central figure of a woman carrying her cross symbolizes the resilience of the Ukrainian people, who, despite all trials, preserve their dignity and faith in the future. Thus, the thesis demonstrates how art can not only reflect pressing social issues but also convey profound emotions and meanings.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	7
КОНЦЕПЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ «ХРЕСТ (ПЕРЕХРЕСТЯ БОЛІ ТА НАДІЇ)».....	7
1.1 Ідея та змістове наповнення художнього твору « Хрест».....	7
Висновки до першого розділу	13
РОЗДІЛ 2	14
АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ВІЙНИ У СТАНКОВОМУ ТА МОНУМЕНТАЛЬНОМУ ЖИВОПИСІ	14
2.1. Огляд зразків образотворчого мистецтва майстрів скульптури	14
2.2. Огляд зразків образотворчого мистецтва майстрів станкового живопису.....	17
Висновки до другого розділу	24
РОЗДІЛ 3	25
ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРАКТИЧНІЙ АВТОРСЬКІЙ РОБОТІ «ХРЕСТ»	25
3.1. Художній образ війни в авторському творі	25
3.2. Композиційне та колористичне рішення авторського твору	28
Висновки до третього розділу	30
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33
ДОДАТКИ	36
Додаток А. Список ілюстрацій.....	36
Додаток Б. Альбом ілюстрацій.....	37

Вступ

Війна завжди змінює суспільство, торкаючись кожної його сфери, зокрема мистецтва. У часи найбільших потрясінь саме творчість стає дзеркалом подій, способом осмислення трагедій і платформою для збереження пам'яті. Українські митці, відгукуючись на реалії війни, передають у своїх роботах біль, надію та жагу до свободи, водночас формуючи нові сенси для майбутніх поколінь.

Війна в Україні трансформувала культуру та мистецтво, змусивши митців переглянути свої пріоритети. Одні стали на захист країни зі зброєю в руках, інші зайнялися волонтерством, але багато хто залишився вірним своїй справі, використовуючи мистецтво як голос. Художні твори, створені під час війни, виконують одразу кілька важливих функцій: вони документують реальність, передають емоції та формують культурну пам'ять, яка залишатиметься довго після завершення конфлікту.

Мистецтво у часи війни зазнає змін не тільки у формі, але й у змісті. Традиційні жанри, такі як станковий або монументальний живопис, отримують нові сенси. У той же час з'являються сучасні види мистецтва, які раніше не були настільки актуальними. Наприклад, воєнна документалістика, перформанси та інсталяції на тему війни знаходять особливий відгук як у серцях українців, так і у світової спільноти.

Війна стала каталізатором глибоких змін у суспільстві. Вона оголила мілітаризацію, змінила світогляд багатьох і створила нові виклики для митців. Творчість сьогодні виконує також терапевтичну роль: вона допомагає суспільству прожити травму, знайти мову для розмови про біль і втрати.

Значення мистецтва під час війни неможливо переоцінити. Це не лише спосіб осмислення сучасності, але й інструмент збереження історії. Міністр культури України Олександр Ткаченко зауважив: «Наше мистецтво, створене під час війни, говоритиме про нас довше, ніж ми самі житимемо». Цей заклик до збереження творчості як історичного свідчення стає особливо актуальним

у контексті нинішніх подій.

Війна - це знищення, руйнація і смерть. Мистецтво - це створення, оновлення і життя. У ці темні часи творчість українців є не тільки зброєю проти забуття, але й джерелом сили, яке нагадує світові, що боротьба триває, а культура навіть у найтяжчі моменти залишається тим, що з'єднує людей і дає надію на краще майбутнє.

Мета: полягає у розкритті важливої теми для нашого суспільства, а саме, воєнної тематики в станковому живописі.

Завдання:

1. Обґрунтування вибору теми і розробка ідеї художнього твору.
2. Огляд зразків образотворчого мистецтва за обраною темою.
3. Розробка художнього образу «війни» в авторському творі.
4. Композиційне та колористичне рішення картини «Хрест».

Предмет: живописні твори на воєнну тематику.

Об'єкт: способи та засоби виразності в образотворчому мистецтві для передачі емоційного стану, психологічного травмування та внутрішнього досвіду людства на антивоєнну тематику

Новизна: авторська інтерпретація воєнної тематики.

Теоретичне та практичне значення: робота буде внеском у сучасне розкриття теми війни та її впливі на глядача.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ «ХРЕСТ (ПЕРЕХРЕСТЯ БОЛІ ТА НАДІЇ)»

У першому розділі обґрунтовано вибір теми твору, викладена ідея та змістове наповнення художнього твору «ХРЕСТ (ПЕРЕХРЕСТЯ БОЛІ ТА НАДІЇ)».

1.1 Ідея та змістове наповнення художнього твору «Хрест».

Мистецтво завжди було свідком і дзеркалом своєї епохи. Тема художнього твору «Хрест» звертається до перетину духовних і соціальних сенсів, що формуються у період глибоких потрясінь. Історія показує, що саме творчість дозволяє нам краще зрозуміти, як жило суспільство: лицарські обладунки, королівські скарби, перші технічні досягнення – це все свідчення епох і подій, які їх формували. Сьогодні українське мистецтво, створене в умовах війни, стає не просто культурним продуктом, а потужним інструментом осмислення змін і пошуку ідентичності.

Повномасштабна війна, розпочата Росією, не тільки принесла руйнування і біль, а й стала своєрідним «культурним землетрусом», що зруйнував залишки радянських і пострадянських стереотипів. Українське суспільство більше не пасивно спостерігає за подіями, а активно живе, працює і творить навіть у найскладніших умовах. Мистецтво стає тим простором, де можна висловити емоції, пережити травми та зберегти пам'ять про сьогодення для майбутніх поколінь. Війна змінює не лише обставини, але й саме мистецтво. Якщо у XX столітті ми чітко розрізняємо «довоєнне» та «повоєнне» мистецтво, то сьогодні ми є свідками формування нового пласту – воєнного мистецтва. Воно виникає на стику документальності й символізму, фіксує гострі соціальні теми, але водночас викликає глибокі емоційні реакції. На відміну від світових війн минулого, сучасний конфлікт в Україні, нехай і в складних умовах, дозволяє культурним діячам творити. Незважаючи на бойові дії, значна частина країни продовжує жити своє

культурне життя, а твори українських митців знаходять відгук не лише вдома, але й за кордоном. Художники і музиканти, письменники і режисери використовують свої роботи, щоб розповісти світові про те, що переживає Україна. Справжнє мистецтво завжди апелює до почуттів, і особливість його впливу полягає у здатності створювати синестезійний ефект. Глядач може не тільки відчувати сюжет картини, але й уявити звуки, запахи чи навіть емоції, які передаються через кольори й форми. Подібна емоційна реакція виникає при перегляді дитячих малюнків про війну, документальних фотографій або інсталяцій, присвячених бойовим діям. Це не просто споглядання мистецтва, а відчуття участі, співпереживання і глибокого розуміння [1].

Одним з ключових змін у суспільному сприйнятті стало формування нового образу Збройних Сил України (ЗСУ). Ще кілька десятиліть тому уявлення про українську армію формувалися в умовах політичних маніпуляцій: замість позитивного іміджу переважали негативні стереотипи про її слабкість і деморалізацію. Натомість сьогодні, завдяки героїзму військових та народній підтримці, образ ЗСУ змінився кардинально. Гасло «Вірю в ЗСУ!» стало символом незламності і надії для мільйонів українців. Мистецтво активно працює над візуалізацією цього нового іміджу: символи, гімни, виставки та навіть міфи, такі як легенда про Привида Києва. Ця історія-приклад народження нової міфології в реальному часі. Спочатку це була загадкова фігура одного льотчика-аса, яка згодом перетворилася у збірний образ всієї авіації. Міф набув міжнародного резонансу, був увіковічений у муралах, піснях, статуетках і навіть шевронах. Його поява і розвиток демонструють, як мистецтво та культура інтегрують героїчні події у колективну свідомість [2–3].

Водночас художня рефлексія має більш глобальний вимір. Війна стимулювала переосмислення історії української культури, яка часто перебувала у тіні російського впливу. Наприклад, художники, яких довго ототожнювали з російським мистецтвом, як-от Ілля Рєпін, Іван Айвазовський чи Архип Куїнджі, насправді мають глибоке українське коріння. Рєпін

народився в Чугуєві, а Куїнджі – в Маріуполі, де його музей знищено російськими бомбардуваннями. Ці факти стали предметом активної роботи українських митців і науковців, які відновлюють історичну справедливість. Зміни відбуваються і на міжнародному рівні. Наприклад, картина Едгара Дега, яку раніше називали «Російські танцівниці», тепер офіційно перейменована на «Танцівниці в українському одязі». Ці кроки підсилюють глобальну ідентифікацію української культури та її розрив з російською пропагандою [4].

Сучасна російсько-українська війна також демонструє важливість когнітивного виміру – війни сенсів. До окупації Криму Росія активно працювала на ідеологічному рівні, створюючи міф про «сакральний російський Крим». Ця стратегія стала прелюдією до фізичного захоплення півострова. Натомість українське мистецтво відповідає на такі виклики, створюючи альтернативні наративи, які підкреслюють силу, стійкість і унікальність національної ідентичності. Після 24 лютого 2022 року українські митці швидко адаптували свої практики до нових умов. Багато з них не тільки фіксують подію, а й викликають емоційну реакцію у глядачів по всьому світу плакатами, яскравими графічними роботами, і тому ці роботи стали своєрідним криком до міжнародної спільноти, що нагадує нам про необхідність підтримки України.

Говорячи про сучасність варто згадати і минуле. Повоєнна Європа пережила не лише матеріальні руйнування, а й крах гуманістичних цінностей, що протягом століть визначали її культурне й духовне обличчя. Світ більше не міг залишатися тим самим після трагедії Другої світової війни, атомних бомбардувань Хіросіми й Нагасакі, політичних розбіжностей, викликаних "залізною завісою", а також на тлі нових досягнень і протиріч, таких як освоєння космосу чи молодіжні повстання 1960-х. Усе це породило цілу низку мистецьких напрямів, які ставали своєрідною рефлексією епохи: абстракціонізм, кінетичне мистецтво, перформанси та синтез різних форм мистецтва. У цих пошуках проявлялася боротьба за свободу, нову естетику і

новий гуманізм, що протистояв диктатурі й тоталітаризму.

Українська РСР того періоду також не залишалася осторонь глобальних тенденцій, але розвиток її культури був тісно обмежений ідеологічними рамками. Здавалося б, економічні труднощі, зруйнована інфраструктура і величезні втрати населення повинні були стати каталізатором культурного відродження. Однак реальність диктувала свої умови: партійний контроль і переслідування творчих пошуків, звинувачення в «буржуазному націоналізмі» та репресії інтелігенції стали головними перешкодами для вільного культурного життя. Попри це, українські митці, письменники й учені продовжували працювати, знаходячи способи створювати твори, які змогли пережити свій час і залишити слід у культурній спадщині.

Українське образотворче мистецтво післявоєнного періоду, хоч і формувалося в межах соціалістичного реалізму, змогло подарувати справжні шедеври. Яскравими представниками цього напрямку стали Тетяна Яблонська, Сергій Григор'єв, Віктор Костецький та інші художники, які, незважаючи на ідеологічні обмеження, вміли майстерно передавати емоційність і символічність своїх сюжетів. Наприклад, картина Яблонської

«Хліб» не лише відповідала партійним настановам, але й зачаровувала глядачів своєю життєстверджуючою енергетикою, ідеалізацією праці як джерела краси й людської гармонії.

Окремою сторінкою українського мистецтва цього періоду є творчість Катерини Білокур. Художниця, яка не мала академічної освіти, створила унікальний стиль, що поєднував народний примітивізм і глибоку національну самобутність. Її картини, такі як «Цар-Колос», «Берізка» і «Колгоспне поле», стали не лише символами української культури, а й здобули міжнародне визнання. Вражений її роботами, Пабло Пікассо сказав: «Якби в нас в Іспанії була така художниця, ми б змусили заговорити про неї увесь світ». Її полотна, сповнені яскравих фарб і любові до природи, досі є символами невмирущої краси українського духу.

Повоєнне мистецтво України було неоднозначним: воно балансувало між ідеологічними обмеженнями і прагненням до свободи самовираження. Саме у цій боротьбі сформувалася унікальна національна ідентичність, яка, незважаючи на спроби придушення, продовжувала відображати незламний дух народу. Картини, що зображували героїзм мирної праці чи сцени радянсько-німецької війни, водночас ставали своєрідним літописом своєї епохи, зберігаючи пам'ять про ті складні часи. Утім, саме в межах цього ідеологічного тиску народжувалися справжні таланти, які завдяки своєму мистецтву стали голосом України на світовій арені [5].

Мистецтво в умовах війни не обмежується лише відображенням болю і трагедії. Воно стає інструментом, який формує нове бачення України – країни, що не лише бореться за свободу, а й творить, перетворюючи руїни у символи надії та відродження. У цьому сенсі, кожен твір стає частиною великого діалогу, який продовжує об'єднувати людей навколо спільних цінностей, гордості та віри у майбутнє.

Окремо хотілося б поговорити про релігійну складову моєї роботи. Війна - це період випробувань, під час якого люди стикаються з фундаментальними питаннями про природу зла, страждань і присутності Бога. У найтемніші хвилини болю образ Хреста сприймається як символ страждання, але він також уособлює надію та духовне відродження. Під час конфліктів релігія стає не просто знаком відмінності чи частиною глобальної політики, вона також служить внутрішньою опорою. Вона нагадує про духовну основу життя, допомагаючи встояти перед жахами реальності та віднайти сенс у невимовних втрат. За даними опитувань, частина українців стала більш релігійною, шукаючи у вірі відповіді на свої болючі питання: чому Бог дозволяє страждання? Як пояснити смерть невинних?

Образ Хреста уособлює перехрестя свободи та рабства, життя і смерті, надії та відчаю. У часи війни він стає не просто символом особистих випробувань, а знаком, який об'єднує народ у боротьбі за свободу. Це нагадування про Голгофу, де жертва Христа подолала рабство гріха, даруючи

людям надію. Сьогодні ця символіка знаходить нове звучання, коли український народ вже 3 рік свідомо і мужньо несе свій хрест, обтяжений болем війни, втратами і жертвами. Гул сирен, зруйновані міста, понівечені долі стали повсякденням. Проте він не лише символ болю, а й нагадування про надію, яка народжується з боротьби. Свобода, хоч і знесилена, залишається нескореною. Це боротьба за майбутнє, яка веде через шлях страждань до воскресіння – духовного й національного. Віра допомагає людині нести свій хрест. У моменти, коли здається, що сили вичерпано, Бог нагадує: "Хто на мене покладається, не засоромиться". Українці вчаться жити під тягарем війни, залишаючись стійкими, долаючи байдужість та невіру, піднімаючись після кожного падіння.

Хрест - це не лише символ жертви, а й шлях до перемоги духу над злом. Він поєднує людину з Богом, допомагаючи побачити світло навіть у найтемніші часи. Віра і сподівання стають основою, яка допомагає вистояти в боротьбі за свободу [6–9].

Висновки до першого розділу

Художній твір «Хрест» виступає рефлексією на соціальні, історичні та духовні процеси, які розгортаються в періоди глибоких потрясінь. Таким чином, можна стверджувати, що мистецтво завжди залишається потужним інструментом осмислення, документування та трансформації суспільства, особливо в часи криз і потрясінь. Воно не лише відображає свій час, але й формує майбутнє, зберігаючи у собі духовні й соціальні сенси епохи. У повоєнний період українське мистецтво, незважаючи на ідеологічні обмеження, продемонструвало неймовірну стійкість і самобутність, увібравши в себе як виклики тоталітарної системи, так і глибокий гуманізм, властивий національній культурі. Сучасність же показує, як в умовах нової війни мистецтво стає простором переосмислення ідентичності, голосом нації, яка не лише захищається, а й творить нову міфологію, зберігаючи пам'ять і відображаючи героїзм та надію.

Релігійна складова є невід'ємною частиною випробувань, які переживає людина під час війни. Образ Хреста набуває особливого значення як символ страждань, що ведуть до надії та духовного відродження. У найтемніші часи війна стає дорогою Голгофи, але вона також відкриває шлях до свободи й воскресіння – як особистого, так і національного. Віра допомагає нести цей хрест, і є джерелом сили для тих, хто долає біль, зневіру і апатію, шукаючи світло в темряві.

Цей розділ демонструє, що мистецтво, створене під тиском зовнішніх обставин, не просто виживає, а стає невід'ємною частиною боротьби за національну ідентичність і свободу. Воно перетворює біль і трагедію на джерело сили, а творчість – на універсальну мову, що говорить про незламність українського духу. У цьому контексті кожен твір набуває значення не лише мистецького, а й культурного й історичного феномена, який формує зв'язок між минулим, сучасністю і майбутнім.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ВІЙНИ У СТАНКОВОМУ ТАМОНУМЕНТАЛЬНОМУ ЖИВОПИСІ

У другому розділі оглянуто зразки образотворчого мистецтва майстрів станкового та монументального живопису стосовно теми «Війна».

2.1. Огляд зразків образотворчого мистецтва майстрів скульптури

У своїй роботі я черпала натхнення насамперед із скульптур і меморіалів. Їхня холодна, мовчазна атмосфера, пронизана відчуттям втрати і скорботи, знайшла відгук у моїй душі. Ці пам'ятники, застигли у часі, говорять про війну без слів, через форму, текстуру та порожнечу, що оточує їх. Вони здаються свідками трагедій, збереженими для майбутніх поколінь, і саме ця їхня здатність бути одночасно конкретними й універсальними глибоко вплинула на мене.

Одним із джерел натхнення для створення художнього образу у картині «Хрест» став пам'ятник жертвам фашизму у Львові.

Пам'ятник був встановлено у 1992 році неподалік залізничного мосту – місця, яке було головним входом до львівського гетто (іл. 2.1). Його створила скульпторка Луїза Штеренштейн разом із сином Юлієм Шмуклером, а архітектурне оформлення виконано Василем Пліхівським. Символічність цього меморіалу відображає трагічну сторінку історії, зокрема Голокост, і стає нагадуванням про незламний дух людства навіть у часи найтемніших випробувань.

Голокост - це систематичне знищення шести мільйонів європейських євреїв, яке здійснював нацистський режим Німеччини разом зі своїми союзниками та колабораціоністами у 1933-1945 роках. Цей жахливий процес був заснований на антисемітизмі – глибокій ненависті до євреїв, яка була ключовим елементом нацистської ідеології та мала глибокі корені в європейській історії. Нацистські переслідування євреїв посилювалися і досягли свого піку під час Другої світової війни. Масові розстріли, депортації до гетто та центрів знищення, смертоносні умови ув'язнення - все це стало

частиною «остаточного вирішення єврейського питання». Нацисти вбили майже дві третини євреїв Європи, використовуючи жорстокі примітивні методи та спеціально розроблену систему промислового знищення. Після нападу на Радянський Союз у 1941 році розпочалися масові розстріли євреїв, що охопили цілі громади. У багатьох містах були створені гетто – ізольовані зони, де євреїв тримали в нелюдських умовах. Починаючи з 1941 року, німці почали їх «ліквідації» – жителів гетто вивозили до таборів смерті або вбивали на місці. Голокост – це не лише історія про жахи геноциду, але й урок для людства про те, як ненависть, упередження та байдужість можуть призвести до катастрофічних наслідків. Вивчення цієї трагедії має нагадати нам про важливість толерантності, захисту прав людини та боротьби з усіма формами дискримінації.

Меморіал розташований на місці трагічних подій, пов'язаних із масовими знищеннями в'язнів гетто, відомого як "брама смерті". Простір навколо пам'ятника оформлено у вигляді меморіального комплексу: алея, що символізує "дорогу смерті", викладена кам'яними плитами, на початку встановлена металева менора – ритуальний свічник – і гранітна таблиця з написом "Пам'ятай і у серці збережи".

Завершує алею потужна алегорична фігура чоловіка, яка стала центральним елементом композиції. Його образ наповнений багатозначними символами: піднята до неба голова і одна рука, стиснена в кулак, відображають стримуваний біль та жагу до справедливості, тоді як друга рука, простягнута долонею догори, символізує благання, молитву й розпач. Зморщене обличчя героя застигло у стані внутрішньої боротьби й переживання трагедії. У підніжжя скульптури розташовані уламки каміння та надгробних плит – символи руйнування і смерті, а позаду фігури росте дерево, посаджене під час відкриття монументу. Це дерево стає знаком примирення, надії та продовження життя.

Цей пам'ятник не лише відображає трагізм історичних подій, а й має глибоке духовне значення. Він став важливим місцем пам'яті й пошани, а

також надихнув на переосмислення символіки боротьби, страждань і відродження, що знайшли відображення у моїй роботі над картиною «Хрест». Як і пам'ятник, картина спрямована на збереження пам'яті про трагедії та спонукання до надії на майбутнє [10–12].

Михайло Рева, випускник Академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені В. Н. Мухіної, є одним із тих митців, чия творчість вирізняється сміливим і метафоричним підходом до теми війни. Його перша робота після повернення з Риму – пам'ятник «Золоте дитя» – стала символом тепла й надії, тоді як пізніший «Ангел милосердя», розташований на території дитячого реабілітаційного центру, здобув широке визнання і закріпив за центром назву «Будинок з ангелом».

З початком повномасштабного вторгнення Рева переосмислив свою творчість, звернувшись до об'єктів, що несуть у собі енергію війни. Використані кулі, уламки зброї та залишки ворожої техніки стають матеріалом для створення нових, химерних образів, які втілюють зло війни. Один із найяскравіших прикладів є «Квітка смерті» (іл. 2.2), скульптура, зроблена з уламків ракети, подарованих йому сусідами. Цей арт-об'єкт створений з чотирьох металів: алюмінію, нержавіючої сталі, титану та заліза, і символізує як руйнівну силу, так і можливість перетворення болю на мистецький заклик до миру.

Майстер часто говорить про те, як важко знайти мову, зрозумілу європейському чи американському глядачеві, щоб донести жахіття війни. Саме тому він використовує уламки війни як свідчення злочинів і перетворює їх на метафоричні образи. Наприклад, каток, викладений із гільз, чи скульптури, які нагадують химерні монументи горя, створюють сильний візуальний і емоційний вплив. Його роботи виставлялися за кордоном, і вони стали способом зафіксувати пам'ять про російську агресію навіть тоді, коли світові новини починають ігнорувати трагедію.

У своїй дослідницькій роботі я теж звернулася до таких образів – химерних, алегоричних, багат шарових. Мені близький підхід Реви до

роботи з матеріалом і символом, коли уламки війни стають засобом комунікації. Ці об'єкти не просто передають енергію руйнації, вони трансформуються у мистецький голос, здатний промовляти голосніше за репортажі чи цифри. Вони фіксують не лише біль, а й дух боротьби, який залишається незламним навіть у найтемніші часи [13, 14].

2.2. Огляд зразків образотворчого мистецтва майстрів станкового живопису

Картина Ежена Делакруа «Свобода, що веде народ» (іл. 2.3) – культовий витвір мистецтва, який відображає ідеали та драматизм Липневої революції 1830 року у Франції. Вона присвячена подіям, що завершили правління династії Бурбонів і привели до встановлення конституційної монархії на чолі з Луї - Філіппом. Ця картина стала символом боротьби за свободу та правду, а її головний образ – алегорична постать Свободи – глибоко закарбувався в культурній пам'яті Франції.

У центрі композиції зображено жінку, яка веде за собою натовп через поле битви. Вона босоніж ступає по тілах загиблих, тримаючи в одній руці триколор – прапор революції, а в іншій – рушницю. Її оголені груди символізують відвагу та самопожертву простих людей, які з «голими грудьми» кидалися в бій за свої ідеали. Фригійський ковпак на її голові нагадує про революційний дух ще з часів Французької революції 1789 року. Її образ поєднує якості богині та сильної, привабливої жінки, яка стала уособленням свободи та національної ідентичності. На полотні також зображені інші персонажі, що представляють різні соціальні класи: буржуазія, робітники, а також хлопчик, який тримає пістолети, прообраз Гавроша з «Знедолених» Віктора Гюго. Картина зображує єдність народу, об'єднаного спільною метою, підкреслюючи масштабність революційних подій.

Свого часу картина викликала неоднозначну реакцію. Хоча уряд придбав її, спроба розмістити полотно в тронному залі Луї-Філіппа провалилася через суперечливий характер твору. Зрештою, картина була

передана Лувру, де перебуває донині. У 1999 році вона навіть здійснила унікальний авіапереліт до Токіо, демонструючи її значення як глобального символу свободи [15–16].

Моя робота має спільні риси з цією картиною, зокрема через образ жінки як символу стійкості, надії та духу народу. Піднята догори рука в обох творах символізує заклик до дії, силу та готовність боротися за свої ідеали. Мене надихає те, як Делакруа створив образ, що є одночасно реалістичним і алегоричним, сповненим емоційного напруження та високого символізму.

У моїй дослідницькій роботі жінка також є центральною постаттю, яка передає не лише страждання, але й нескореність духу, що пов'язує минуле і сьогодення у вічній боротьбі за свободу та людську гідність. Цей символізм, як і у Делакруа, спрямований на те, щоб через індивідуальний образ передати універсальну ідею надії, стійкості й боротьби.

Пітер Пауль Рубенс, один із найвидатніших майстрів бароко, створив справжній шедевр антивоєнного мистецтва – картину «Наслідки війни» (1638-1639) (іл. 2.4). Ця алегорія Тридцятирічної війни, виконана на замовлення Фердинандо II де Медічі, передає масштабну трагедію, що охопила Європу в 1618–1648 роках. Полотно сповнене динамічних взаємодій, перекручених фігур та напружених поз, які втілюють конфлікт і хаос.

Центральним образом є Марс, який, ігноруючи прохання Венери, своєї коханки, стрімко кидається вперед із мечем і щитом, несучи з собою жах війни. Його супроводжує Ф'юрія Алекто з факелом, а за ними слідують Мор і Голод, невіддільні супутники конфлікту. Поруч із Марсом розгортається драма: жінка зі зламаною лютнею символізує втрачену гармонію, а мати з дитиною втілює зруйноване продовження роду. Архітектор, повалений із інструментами в руках, та книга, розчавлена під ногами Марса, уособлюють руйнування культури, знань і мистецтв. Навіть символ Конкорду – стріли, зв'язані стрічкою, – розкиданий і зруйнований, наголошуючи на неможливості єдності.

Особливістю цієї картини є не лише її алегоричний зміст, але й спосіб

зображення. Рубенс майстерно переплітає фігури, створюючи динамічну композицію, у якій герої ніби зливаються в єдиний вихор дії та емоцій. Взаємодія персонажів – це не просто ілюстрація наслідків війни, а виразне відображення її хаотичної та руйнівної природи [15, 17–18].

Цей підхід до взаємодії персонажів, їхньої пластичності й напруженості, резонує з моїм власним творчим баченням. У своїй роботі я також прагну передати драму і глибину через переплетення фігур, їхню взаємодію та символічний діалог.

Серія робіт «Війна» (1918–1923) Кете Кольвіц (іл. 2.5) є глибоко особистим і водночас універсальний виразом скорботи, болю та неприйняття війни. Її творчість відображає трагедію, яку несе з собою кожен конфлікт, через призму втрат, що торкнулися її самої. Загибель сина на фронті Першої світової війни стала для неї переломним моментом і закарбувалася в серії з семи дереворитів, створених між 1918 і 1923 роками.

Кольвіц зобразила тих, хто зазвичай залишається в тіні історії – матерів, вдів, дітей, які страждають від наслідків війни. Її герої – це не воїни, а ті, хто залишаються на руїнах життя, шукаючи способу впоратися з горем. Ці фігури часто зображені в обіймах: матері притискають дітей, вдови тримають одна одну за руки, друзі і близькі об'єднані в єдиному пориві підтримки. Такі сцени передають глибокий біль і водночас є символом людяності та надії. Взаємні обійми – це щось більше, ніж жест: це те, що, мабуть, відчуває кожна людина, яка пережила жахіття війни, інстинктивне прагнення до тепла і розуміння.

У своїх листах Кете писала, що не змогла повною мірою передати масштаби війни, але прагнула створити серію, яка б показала її наслідки для людських душ. Її роботи, виконані в техніці деревориту, мають особливу силу завдяки простоті й глибокій емоційності. Вони пронизані драматизмом і гуманістичним посланням, що зворушує глядача до глибини душі [17,19].

В її роботах, як і в моїх, фігури ніби зливаються в єдиний потік, розповідаючи історію, що є водночас особистою і універсальною.

Картина британського художника Джорджа Клаузена «Скорботна юність» (іл. 2.6), створена у 1916 році, є глибоко особистим і трагічним відгуком на події Першої світової війни. Її створення надихнула родинна трагедія: наречений молодшої дочки художника, Джерайнт Пейн, загинув у битві при Нев-Шапелі. Молодий чоловік, який мріяв стати архітектором, у серпні 1914 року вступив до британської армії, але його життя обірвалося на полі бою. Ця втрата, а також горе дочки, стали поштовхом для створення зворушливого полотна.

У центрі картини зображена молода жінка, яка в скорботі припала до землі перед дерев'яним хрестом – символом втрати та болю. Хрест позначає могилу коханого, а задній фон картини – це простір руйнування: вирви від вибухів, заповнені водою, підкреслюють сліди війни, які залишаються навіть після того, як гармати замовкають. Атмосфера полотна сповнена смутку, мовчазною тугою та порожнечою, яка охоплює тих, хто пережив втрату близьких.

Моя робота має багато спільного з його картиною, зокрема центральною ідеєю, що розгортається навколо символічного хреста. Як і у Клаузена, у моєму творі головна героїня – жінка, чий образ передає біль, втрату та надію, що проростає через страждання. Крім того, обидві роботи поєднує холодна кольорова гама, яка підсилює відчуття трагічності та емоційної напруги.

Джордж Клаузен через свою картину не лише показав особистий біль, але й створив універсальний образ скорботи, який знаходить відгук у серцях людей незалежно від часу та місця. Його твір є нагадуванням про те, що війна завжди залишає слід у долях тих, хто втратив найдорожче, і саме ця ідея перегукується з моєю художньою роботою [15].

Одним із найяскравіших мистецьких висловлювань проти війни є картина «Герніка» Пабло Пікассо (іл. 2.7), створена в 1937 році. Цей шедевр кубізму є трагічним відгуком на бомбардування іспанського містечка Герніка під час громадянської війни. У своїй роботі художник передав весь жах і

руйнівну силу війни через символізм, абстракцію і чорно-білу палітру, яка лише підсилює драматичність сюжету.

На полотні зображені фрагменти хаосу: жінка з мертвою дитиною на руках кричить від відчаю, над нею нависає бик – символ грубої сили й безжальності. Коня, який падає в смертельній агонії, доповнює фігура вбитого чоловіка з розкритими очима, що ніби продовжують бачити жах навіть після смерті. Зліва інша людина піднімає руки до неба в останньому зойку перед палаючим будинком. У глибині композиції з'являється жінка з лампою в руках, що проривається крізь морок сцени. Вона немов стає свідком трагедії, її страх і нерозуміння відображають реакцію світу на руйнування й насильство.

«Герніка» символізує не лише конкретну подію, але й стає універсальним образом страждань, які приносить війна. Її холодна, монохромна гамма та виразна абстрактність підкреслюють гостроту емоцій, водночас даючи простір для багатозначності й особистих інтерпретацій глядача [17, 20].

Абстрактність – спільна риса що поєднує мою роботу з картиною Пікассо. Завдяки їй ідея війни передається не буквально, а символічно. Як і в

«Герніці», у моєму творі важливу роль відіграє неоднозначність, що дозволяє кожному відчувати і переосмислити сенси самотійно. Обидві роботи об'єднує їх холодна колірна гамма, яка акцентує на трагічності теми.

«Герніка» Пікассо надихає тим, як мистецтво здатне стати могутнім голосом проти насильства. Вона нагадує про глибокий зв'язок між історією, суспільством і творчістю, що дозволяє художникам крізь час і простір доносити свої переживання та прагнення до розуміння і миру.

Андрій Сагайдаковський. «Чоловік сильно устав і хоче сильно спати» (іл..2.8)

Створені в обмеженій палітрі чорно-сірих тонів роботи Андрія Сагайдаковського 1990-х років є прикладом унікального підходу митця до зображення українських пейзажів. На картині є напис: «...часом чоловік

сильно устав і хоче сильно спати», що може бути алюзією на виснаження та буденність, притаманні епосі, та водночас відсилає до творів Каміля Коро, створюючи іронічний контекст. Робота входить до циклу «Пейзажі» і є частиною полеміки автора з академічною мистецькою традицією, спадщиною радянського соцреалізму та європейським мистецтвознавством. Сагадаковський свідомо десакралізував і деконструював жанр пейзажного живопису, позбавивши його класичного статусу «шедевр». Таким чином, картина не лише критикує міщанське прагнення до володіння «естетичними» предметами, але й висміює романтизацію повсякденного [21].

Обмежена палітра кольорів у цьому творі перегукується з моєю творчістю, підкреслюючи стриманість, глибину і драматизм, дозволяючи зосередитися на суті образу.

Серія робіт Бенксі на вулицях України (іл. 2.9)

Бенксі - таємничий британський вуличний художник, чия особистість залишається таємницею навіть після десятиліть кар'єри. Його мистецтво - це більше, ніж просто графіті, це справжній культурний феномен, який поєднує в собі соціальну критику, пронизливі меседжі та потужний символізм. Бенксі пройшов шлях від бунтівного підлітка, який розмальовував стіни Бристоля у 1990-х, до митця світового масштабу, чії роботи на аукціонах оцінюють у мільйони доларів. Особливістю його стилю стало використання трафаретів, що дозволяло швидко створювати роботи навіть під загрозою затримання. Його малюнки завжди займали сміливу позицію: критикували капіталізм і протестували проти війни, фашизму та імперіалізму. Улюблені герої його робіт – щури, діти, солдати, поліцейські та мавпи – символізують боротьбу, несправедливість та надію. Щури, зокрема, стали метафорою андеграунду та незалежності.

У листопаді 2022 року, через дев'ять місяців після початку повномасштабної війни в Україні, Бенксі підтвердив авторство кількох своїх нових робіт на Київщині. У селищі Бородянка, на руїнах знищених росіянами багатоповерхівок, він створив зображення дівчинки, яка стоїть на

руках – потужний символ стійкості та надії. Загалом у Бородянці, Києві та Ірпені було знайдено сім муралів, що висвітлюють біль, але водночас силу українського народу. У своїх соціальних мережах художник опублікував відео про процес створення цих робіт під пісню «Червона рута», що додало їм ще більшої символічності. Як і завжди, роботи Бенксі викликали неоднозначну реакцію: одні вважають їх важливими артефактами сучасності, інші критикують за можливий опортунізм. Незважаючи на це, його творчість залишається голосом тих, хто прагне змін, використовуючи мистецтво як потужний інструмент боротьби [22].

Висновки до другого розділу

У другому розділі було здійснено глибокий аналіз художнього образу війни, розглянуто приклади станкового та монументального мистецтва, а також творчість визначних митців, які відображали тему війни у своїх роботах. Огляд зразків монументального живопису і скульптури виявив, що такі твори, як меморіали, пам'ятники та скульптури, мають виняткову здатність передавати трагізм війни через символіку форми та матеріалу. Наприклад, пам'ятник жертвам фашизму у Львові став джерелом натхнення для створення художнього образу у картині «Хрест». Через поєднання скульптурної алегорії та історичного контексту ці твори пробуджують сильні емоції та акцентують на важливості пам'яті.

Серед майстрів станкового живопису розглянуто роботи Ежена Делакруа, Пітера Пауля Рубенса, Кете Кольвіц, Джорджа Клаузена та Пабло Пікассо, Андрія Сагайдовського, Бенксі. Кожен із них по-своєму відображав трагедію війни. Делакруа символізував революційний дух боротьби за свободу, Рубенс показав хаос і руйнівну силу конфлікту, а Кольвіц фокусувалася на людському болю, втраті та стражданнях. Пікассо у своїй «Герніці» втілював абстрактний жах війни, створивши універсальний образ її руйнівності.

У процесі аналізу виявлено важливість використання алегоричних і символічних образів для відображення трагедій війни. Характерною рисою всіх розглянутих творів є емоційна насиченість, що досягається завдяки поєднанню індивідуальних історій, глибокої символіки та потужної візуальної мови.

Ці приклади стали для мене джерелом натхнення, що сприяло формуванню унікального художнього підходу до відображення війни у власній творчості. Аналіз продемонстрував, що мистецтво здатне бути не лише засобом збереження пам'яті, а й голосом проти насильства, закликом до миру та примирення.

РОЗДІЛ 3

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРАКТИЧНІЙ АВТОРСЬКІЙ РОБОТІ «ХРЕСТ»

Третій розділ складається з двох підрозділів та висновку, де розглядаються особливості художнього образу війни в авторському творі, його композиційне та колористичне рішення.

3.1. Художній образ війни в авторському творі

Тема кваліфікаційної роботи «Хрест» наразі є актуальною.

Російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року стало переломним моментом не лише для України, а й для всього світу. Цей конфлікт оголив глибинні проблеми сучасного міжнародного порядку, викликав переосмислення глобальної безпеки та продемонстрував, наскільки взаємопов'язаними є людські долі в різних куточках планети. Вплив цієї війни на світ відчувається в економіці, політиці, культурі та моральних цінностях, змінюючи наше уявлення про майбутнє.

Цей конфлікт став нагадуванням про важливість свободи, суверенітету та демократії, які довго сприймалися як даність. Україна, захищаючи свої кордони, стала символом боротьби за ці цінності для всього світу, нагадуючи, що мир – це не лише стан, а й результат постійної боротьби.

Війна в Україні спричинила глибокі економічні потрясіння, Африка та Близький Схід переживають серйозні гуманітарні кризи, спричинені глобальним зростанням цін. Водночас вона стала стимулом для енергетичної революції в Європі. Шок від залежності від російського газу та нафти змусив країни прискорити перехід на відновлювані джерела енергії, що в перспективі змінює енергетичну карту світу. Інвестиції у "зелену" енергетику виросли до рекордних рівнів, наближаючи нас до сталого майбутнього.

Моральним викликом для світу стало переосмислення значення нейтральності. Позиція "це не наша війна" дедалі більше втрачає легітимність, адже глобалізований світ вчить, що конфлікт у одній частині

планети може вплинути на добробут усього людства. Такі приклади, як хвиля українських біженців у Європі, вплив на світову економіку та зміна геополітичних альянсів, доводять, що війна ніколи не буває локальною.

Україна змусила світ усвідомити цінність конкретної дії. Благодійні акції, культурні ініціативи, мітинги на підтримку України у різних країнах світу - все це стало частиною глобального морального пробудження.

Геополітичні наслідки: нова карта світу. НАТО, яке багато років звинувачували у втраті актуальності, набуло нового значення. Швеція та Фінляндія, довгий час дотримуючись нейтралітету, вирішили приєднатися до Альянсу, що свідчить про зростання відчуття небезпеки серед країн Європи.

Крім того, Україна стала точкою перетину інтересів різних держав. Китай, Індія та інші країни, що прагнуть зберегти баланс між Заходом і Росією, опинилися в непростому становищі. Цей конфлікт виявив, хто готовий підтримувати агресора, а хто – стати на бік справедливості.

Також Україна стала джерелом натхнення для багатьох народів, які борються за свою свободу та ідентичність. Історії українських військових, волонтерів, митців та звичайних людей, які борються за свою країну, стали глобальними символами незламності.

Війна прискорила процес деколонізації культури. Українські митці активно працюють над розривом із російським культурним домінуванням, що стимулює переосмислення колоніального минулого і в інших частинах світу [23–25].

24 лютого 2022 року змінило моє життя назавжди. Війна застала мене в Харкові – місті, яке до останнього здавалося спокійним і непорушним, де звичний ритм життя диктувався шумом метро, натовпами на вулицях і метушнею буденного дня. Але того ранку цей шум замінили звуки обстрілів. Ми прокинулися у вільній, але вже охопленій полум'ям війни Україні. Страх, шок і відчуття невизначеності пронизували кожен новий день. Особливо важко було, коли зник зв'язок із моїми рідними, які за кілька днів опинилися в окупації. Тривога за їхнє життя стала моїм постійним супутником. Кожна

хвилина без новин від них здавалася вічністю, кожен день без звісток – нескінченним. Ми всі вчилися жити, тримаючись за крихти надії.

Зрештою, обставини змусили мене залишити Харків. Переїзд у більш безпечну частину країни був довгим і холодним. Я добре пам'ятаю ті дні, наповнені втомою, холодом та невизначеністю. Ми їхали у невідомість, несучи з собою лише найнеобхідніше, але дорогою зустрічали людей, які знову й знову доводили, що людяність живе навіть у найтемніші часи. Небайдужі люди допомагали на кожному кроці нашого шляху: хтось ділився їжею, хтось пропонував теплий одяг, а хтось просто підбадьорював добрим словом, яке зігрівало душу не гірше, ніж гарячий чай. Це була підтримка, яка стала невидимою ниткою, що з'єднувала мене з життям, навіть тоді, коли все здавалося безнадійним.

Саме ті переживання, емоції та спогади стали джерелом натхнення для створення моєї дипломної роботи з живопису. Я хотіла не лише відобразити власний досвід, а й передати те, що переживали тисячі українців. Через кольори, текстури та форми я прагнула передати біль втрати, холод евакуації, тепло людської допомоги та незламну силу духу, яка живе в кожному з нас.

Зібравши достатньо інформації, яка включала як власний життєвий досвід війни, так і глибокий аналіз символіки, змісту та культурного контексту, я приступила до створення пошукових ескізів. Основною ідеєю, яка лягла в основу моєї роботи, стала тема хреста – символу страждання, жертвності, але водночас і надії. Цей образ знайшов своє втілення у драматичній композиції, яка передає напругу між руйнуванням і відродженням. Центральна фігура на хресті символізує всіх українців, які переживають трагедію війни, але не втрачають своєї гідності. Зображення сповнене емоційного напруження, що виражене через колористику: холодні відтінки фону які контрастують із теплими, передаючи біль і надію одночасно. Символи, які супроводжують центральний образ, додають глибини інтерпретації. Витягнуті лінії та перетин хреста з рукавами головної героїні нагадують літак, що може бути сприйняте як прагнення до свободи,

мрії, що летить у невідоме. Темні, хаотичні мазки в композиції вказують на хаос і невизначеність, які переживає людина під час війни.

Ця робота є результатом тривалого рефлексивного процесу, де кожна деталь - це відображення моїх особистих переживань та колективного болю мого народу. Вона покликана викликати емоційний відгук у глядача, змусити його замислитися над глибиною людських втрат і над тим, як мистецтво може стати мостом між болем і надією.

3.2. Композиційне та колористичне рішення авторського твору

Композиційне та колористичне рішення авторського твору «Хрест» розроблено згідно методики навчання у Харківській державній академії дизайну та мистецтв.

Процес створення картини розпочався з концептуальних пошуків і експериментів із композицією. Я використовувала різноманітні матеріали: олівець для швидких ескізів і цифрові інструменти, такі як Photoshop, для уточнення деталей. Основний задум обертався навколо почуття захисту та вразливості, які стали наскрізними темами в моїй роботі. У перших ескізах я акцентувала на людських обіймах як символі підтримки та єдності навіть у руїнах. Символічно ці обійми трансформувалися в архітектуру – зруйновані будівлі також ставали опорою для фігур (іл..3.1).

Пошуки формату також зайняли важливе місце. Після експериментів з різними пропорціями я обрала горизонтально витягнутий формат (іл..3.2), який дозволив умістити кілька персонажів у композиції. На ранніх етапах головною фігурою була одна або дві особи, проте пізніше, щоб створити багат шаровість сенсів, я додала більше елементів, акцентуючи увагу на драматичній динаміці між підтримкою і тяжкістю випробувань. В результаті остаточне рішення зосередилось на трьох постатях: центральна героїня отримує підтримку з обох боків, підкреслюючи тему надії та взаємодопомоги.

Символічним центром композиції став хрест, розміщений на золотому перетині (іл. 3.7). Він не тільки структурно об'єднує картину, а й служить багатозначним образом: тягар, який героїня несе, але також і опора, що допомагає вистояти. Цей символ виріс із моїх особистих переживань під час війни – він втілює біль і стійкість українського народу. Позаду головної героїні я намагалась створити хаотичність, беручи за натхнення розбиті будівлі, дерев'яні дошки, арматури тощо (іл. 3.3–3.4). Хотілось не просто намалювати чиясь зруйновану домівку, а передати алегоричний образ руйнації в цілому.

Кольорове рішення спочатку мало холодну домінанту, яка передавала відчуття морозу і відчуженості – досвід, який я пережила під час переїзду з Харкова. Згодом я експериментувала з різними палітрами, але зрештою повернулася до синьо-фіолетових відтінків (іл. 3.5–3.6). Вони не лише відповідають драматичному настрою, але й акцентують увагу на емоційній глибині картини.

Процес перенесення композиції на полотно був ретельно продуманим. Спочатку я за допомогою олівця створила основний рисунок, враховуючи всі деталі ескізів. Потім розпочала прописку прозорими шарами олійної фарби, поступово додаючи насиченість кольору. Усі тонові та кольорові рішення були розроблені так, щоб підсилити драматизм сцени і водночас залишити надію як головний емоційний акцент.

Діагональні лінії у композиції виконують подвійне завдання – вони спрямовують погляд глядача до центральної постаті та натякають на обриси літака. Це додає сюжетній лінії глибшого сенсу, зокрема асоціацій із війною та її наслідками.

Моя робота ґрунтується на принципах Харківської академічної школи станкового живопису, однак у ній я прагнула поєднати класичні методи з сучасним контекстом. Картина «Хрест» є для мене не лише художнім твором, а й способом осмислення свого досвіду, болю і водночас віри у відновлення.

Висновки до третього розділу

Художній образ у картині «Хрест» було створено на основі ретельного аналізу станкового живопису, зокрема робіт митців, які зверталися до тем війни, страждання та надії. Це дало змогу визначити основні принципи кольорової гами, композиційної побудови та емоційного наповнення твору.

У процесі створення картини були використані як традиційні техніки, так і сучасні підходи до пошуку художнього рішення. Аналіз кольорових та композиційних схем інших художників допоміг у розробці холодної гами синьо-фіолетових відтінків, яка передає атмосферу напруги, холоду та болю, характерних для теми війни. Водночас акцент на композиційному центрі та діагональних лініях дозволив досягти балансу між драматизмом сюжету і позитивним посилом надії.

Етапи роботи – від перших концептуальних ескізів до остаточного живописного рішення – включали глибокий пошук і переосмислення власного пережитого досвіду. Зміну форматів, кількості персонажів та символічних деталей можна розглядати як поступове наближення до максимально повного втілення авторського задуму.

Особливе значення було приділено символіці елементів композиції, зокрема хресту, який став як структурним центром, так і символом боротьби, стійкості та водночас підтримки. Група персонажів, серед яких головною є жінка, увібрала в себе багатозначний образ українського народу, травмованого війною, але здатного до взаємодопомоги і подолання випробувань.

Таким чином, картина «Хрест» є результатом синтезу глибокого емоційного досвіду, аналізу класичних зразків живопису та сучасного переосмислення теми війни. Вона демонструє, як особисті переживання та професійні знання можуть стати основою для створення багатогранного твору, що несе як трагізм, так і надію.

ВИСНОВКИ

Обґрунтовано вибір теми щодо війни в Україні. Дипломна робота «Хрест» присвячена відображенню теми війни, страждань та надії через образотворче мистецтво. Вона акцентує увагу на ролі мистецтва у формуванні культурної пам'яті та підтриманні людського духу у складні періоди історії.

Образ хреста виступає ключовим символом, що несе багатогранне змістове навантаження: він уособлює страждання, жертвність і водночас відродження. Ця символіка є універсальною, адже вона перегукується з релігійними, історичними й соціальними контекстами. Саме хрест є найбільш промовистим знаком для передачі духовних і моральних аспектів війни. Концепція художнього твору спирається на реалії сучасного українського суспільства, переживання болю, втрат і боротьби за свободу.

Проаналізовано художній образ війни у станковому та монументальному мистецтві. Розглянуто зразки живопису, скульптури та інших форм мистецтва, які відображали тему війни в різні епохи. Наприклад, роботи Пітера Пауля Рубенса, Кете Кольвіц та Пабло Пікассо дають змогу побачити, як через символи й метафори митці передавали трагічність воєнних подій. Аналіз монументальних пам'ятників, таких як меморіали жертв Голокосту, підкреслює здатність мистецтва викликати емоційний відгук і зберігати пам'ять про історичні події. Усі ці зразки вплинули на формування концепції та художнього рішення картини «Хрест».

Вибір композиційного й колористичного рішення базується на ретельному аналізі класичних і сучасних технік. Холодна палітра синьо-фіолетових тонів створює атмосферу напруження й болю, водночас теплі акценти додають нотки надії. Центральна постать жінки, яка несе свій хрест, є символом незламності українського народу, що попри всі випробування зберігає свою гідність і віру в майбутнє.

Загалом, дипломна робота демонструє, як через мистецтво можна не

лише відобразити актуальні соціальні проблеми, а й донести глибокі емоції та сенси. Картина «Хрест» стала результатом синтезу особистих переживань, історичних паралелей та культурного контексту.

Ця робота підтверджує, що мистецтво здатне бути потужним інструментом для осмислення болючих тем, збереження історії та підтримання духовної сили. Картина «Хрест» уособлює боротьбу між болем і надією, стражданням і відродженням, пропонуючи глядачеві не лише візуальний, а й емоційний і духовний досвід. Мистецтво, створене в часи війни, стає дзеркалом суспільства, що бореться за свою свободу, і нагадує про незламність людського духу навіть у найтемніші часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мистецтво, народжене війною: вимір, втілення та трансформації [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://litopys.info/projects/mystetstvo-narodzhene-vijnoyu-vymir-vtilennya-ta-transformatsiyi/>
2. Оксана СМОРЖЕВСЬКА. МІФОЛОГІЯ ВІЙНИ: МИСТЕЦЬКІ ОБРАЗИ ТА СМИСЛИ .Українознавчий альманах. Випуск 30. Київський національний університет імені Тараса Шевченка ,2022. 110-112 с.
3. Триколенко С., Єлісєєв І., Савченко Л. Використання візуальних технологій для ведення російської пропаганди. Стратегічні пріоритети розвитку науки, освіти та суспільства : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 22 червня 2022 р.) : у 2 ч. Полтава : ЦФЕНД, 2022. Ч. 2. С. 39.
4. Мистецтво під час війни: як культурний світ реагує на війну в Україні [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/mystecztvo-pid-chas-vijny-yak-kulturnyj-svit-reaguye-na-vijnu-v-ukrayini/>
5. Культура повоєнних років. Історія України. Рівень стандарту. 11 клас. Власов [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://uahistory.co/pidruchniki/vlasov-ukraine-history-11-class-2019-standard-level/6.php>
6. Релігія і війна: сучасний український контекст: Колективна монографія. За заг. ред. Г.Кулагіної-Стадніченко, О.Недавної. Київ: Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2024. 94 с.
7. Хресна Дорога [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://credo.pro/2020/02/112206>
8. Хресна дорога українського народу [Електронний ресурс]. Адреса статті: <http://honoratki.org.ua/>

9. Як війна впливає на релігійність українців. Результати соціологічного опитування [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://suspilne.media/rivne/392021-nacia-stae-bils-monolitnou-u-skladnih-umovah-ak-vijna-vplivae-na-religijnist-ukrainciv/>
10. Пам'ятник жертвам львівського гетта [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/memorial-lviv-ghetto/>
11. Основна інформація про Голокост. Енциклопедія Голокосту [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/introduction-to-the-holocaust>
12. Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахане, упорядн. Жанна Ковба, (Київ: Дух і Літера, 2003), 267 с.
13. Про зраду росіян і мистецтво під час війни: інтерв'ю з одеським скульптором Михайлом Ревою [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://suspilne.media/odesa/450591-pro-zradu-rosian-i-mistectvo-pid-cas-vijni-intervu-z-odeskim-skulptorom-mihajlom-revou/>
14. Український скульптор створює пам'ятники з уламків російських снарядів і ракет [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://foreignukraines.com/2023/05/05/a-ukrainian-sculptor-creates-monuments-from-fragments-of-russian-shells-and-missiles/>
15. Відбитки історії на полотні: як відомі художники зображували жахи війни крізь роки [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/vijna-na-polotnah-yak-vidomi-hudozhnyky-zobrazhuvaly-zhahy-vijny/>
16. Свобода, що веде народ [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://www.wikiart.org/uk/ezhen-delakrua/svoboda-shcho-vede-narod-1830>
17. Мистецтво та війна [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/mystetstvo-ta-viyna>
18. 8.10: Рубенс, наслідки війни [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://ukrayinska.libretexts.org/>

19. Кете Колльвіц [Електронний ресурс]. Адреса статті:
https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%9A%D0%B5%D1%82%D0%B5_%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D1%96%D1%86.html
20. Смерть на полотні. Як відомі художники зображували жахи війни [Електронний ресурс]. Адреса статті:
<https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/smert-na-polotni-yak-vidomi-hudozhnyky-zobrazhuvaly-zhahy-vijny/>
21. Коли віра зрушує гори [Електронний ресурс]. Адреса статті:
<https://new.pinchukartcentre.org/exhibitions/when-faith-moves-mountains-ua>
22. Вуличний художник зі світовим ім'ям: хто такий Бенксі [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://suspilne.media/culture/319748-vulicnij-hudoznik-zi-svitovim-imam-hto-takij-benksi/>
23. Як війна Росії проти України змінила світ [Електронний ресурс]. Адреса статті: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-zminyla-svit>
24. Як війна в Україні змінює економічний і бізнесовий ландшафти країн, регіонів та світу [Електронний ресурс]. Адреса статті:
<https://forbes.ua/money/velika-ekonomichna-perebudova-25082023-15642>
25. Мистецтво під час війни: художники про життя, роботу та творчість [Електронний ресурс]. Адреса статті:
<https://harpersbazaar.com.ua/culture/art/mystetstvo-pid-chas-viyny-khudozhnyky-pro-zhyttya-robotu-ta-tvorchist/>

ДОДАТКИ

Додаток А. Список ілюстрацій

1. Рисунок 2.1 Луїза Штеренштейн. Пам'ятник жертвам Львівського Гетто <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/memorial-lviv-ghetto/>
2. Рисунок 2.2 Михайло Рева. Серія скульптур на тему війни <https://foreignukraines.com/2023/05/05/a-ukrainian-sculptor-creates-monuments-from-fragments-of-russian-shells-and-missiles/>
3. Рисунок 2.3 Ежен Делакруа «Свобода, що веде народ» <https://www.wikiart.org/uk/ezhen-delakrua/svoboda-shcho-vede-narod-1830>
4. Рисунок 2.4 Пітер Пауль Рубенс «Наслідки війни» <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/mystetstvo-ta-viyna>
5. Рисунок 2.5 Кете Колльвіц, серія «Війна» <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/mystetstvo-ta-viyna>
6. Рисунок 2.6 Джордж Клаузен «Скорботна юність» <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/smert-na-polotni-yak-vidomi-hudozhnyky-zobrazhuvaly-zhahy-vijny/>
7. Рисунок 2.7 Пабло Пікассо «Герніка» <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/mystetstvo-ta-viyna>
8. Рисунок 2.8 Андрій Сагайдаковський «...часом чоловік сильно устав і хоче сильно спати» <https://new.pinchukartcentre.org/exhibitions/when-faith-moves-mountains-ua>
9. Рисунок 2.9 Бенксі. Серія робіт на вулицях України <https://suspilne.media/culture/319748-vulicnij-hudoznik-zi-svitovim-imam-hto-takij-benksi/>
10. Рисунок 3.1 Стороженко Марія. Пошуковий набрис.
11. Рисунок 3.2 Стороженко Марія. Пошук композиційного рішення до картини «Хрест».
12. Рисунок 3.3 Стороженко Марія. Пошук композиційного рішення до картини «Хрест».
13. Рисунок 3.4 Стороженко Марія. Пошук композиційного рішення до картини «Хрест».
14. Рисунок 3.5 Стороженко Марія. Пошук кольорового рішення композиції до картини «Хрест».
15. Рисунок 3.6 Стороженко Марія. Пошук кольорового рішення композиції до картини «Хрест».
16. Рисунок 3.7 Стороженко Марія. Золоте січання.
17. Рисунок 3.8 Стороженко Марія. Етапи роботи до картини «Хрест».
18. Рисунок 3.9 Стороженко Марія. «Хрест».

Додаток Б. Альбом ілюстрацій

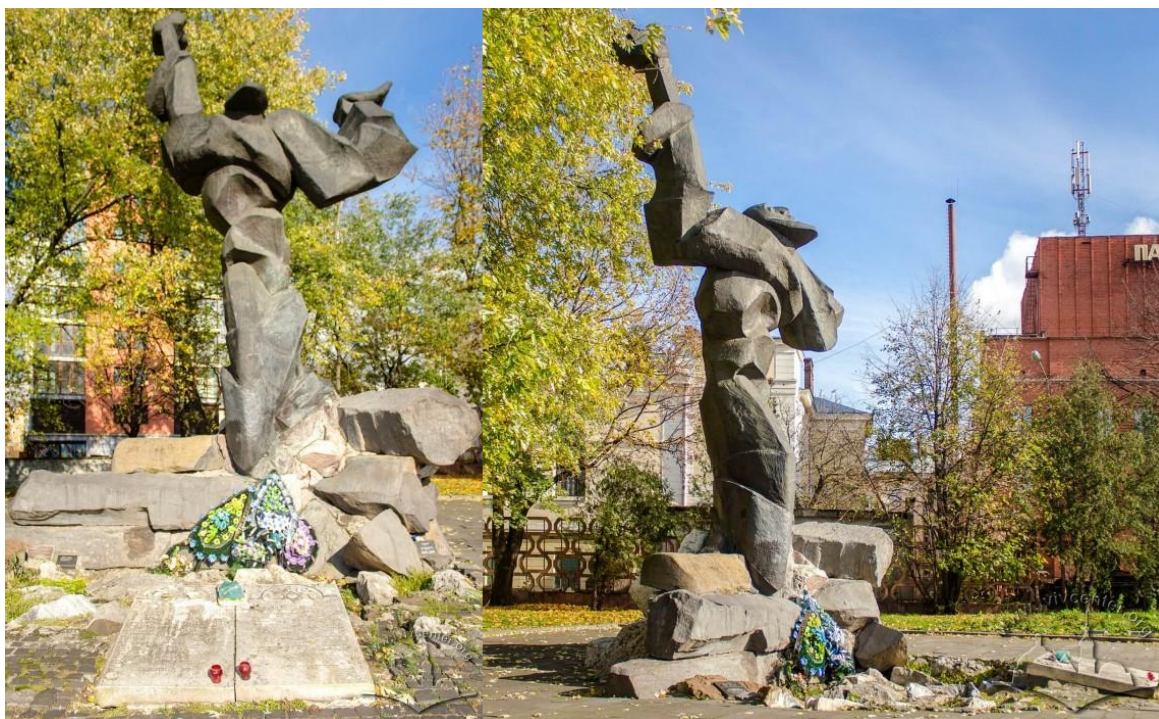

Рисунок 2.1. Луїза Штернштейн. Пам'ятник жертвам Львівського Гетто. 1992 р

Рисунок 2.2. Михайло Рева. Серія скульптур на тему війни. 2022 р

Рисунок 2.3. Ежен Делакруа «Свобода, що веде народ». 1830 р

Рисунок 2.4. Пітер Пауль Рубенс «Наслідки війни». 1638-1639 р

Рисунок 2.5. Кете Колльвіц, серія «Війна». 1918-1923 р

Рисунок 2.6. Джордж Клаузен «Скорботна юність». 1916

Рисунок 2.7. Пабло Пікассо «Герніка». 1937 р

Рисунок 2.8. Андрій Сагайдаковський «...часом чоловік сильно устав і хоче сильно спати». 1990-х р

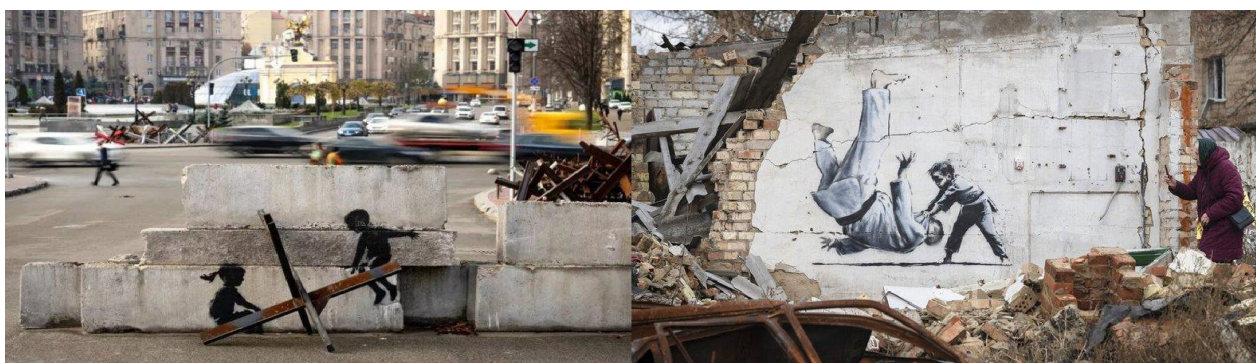

Рисунок 2.9. Бенксі. Серія робіт на вулицях України. 2022 р

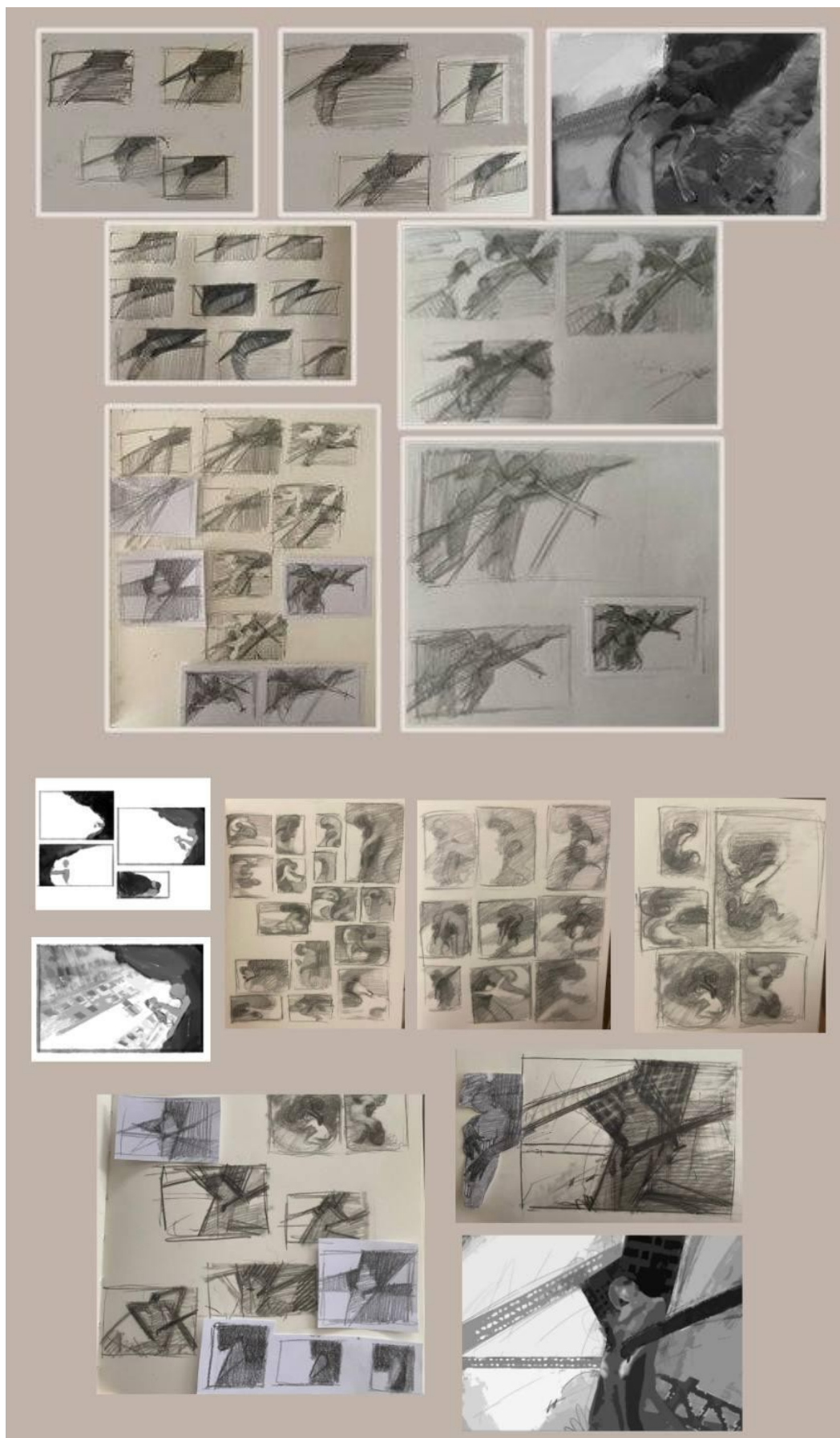

Рисунок 3.1. Стороженко Марія. Пошуковий нарис

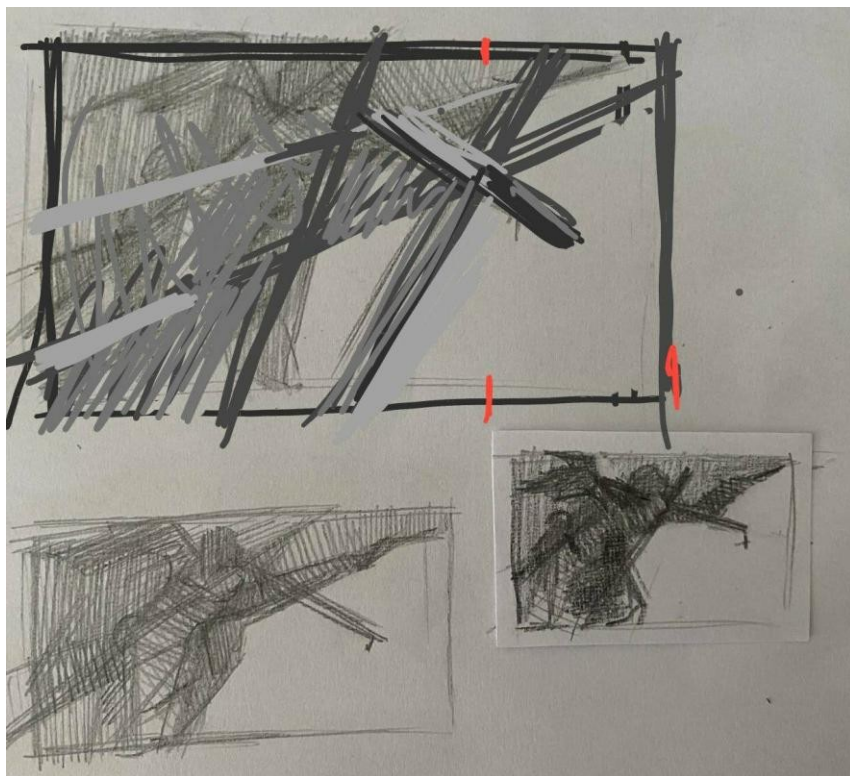

Рисунок 3.2. Стороженко Марія. Пошук композиційного рішення до картини «Хрест»

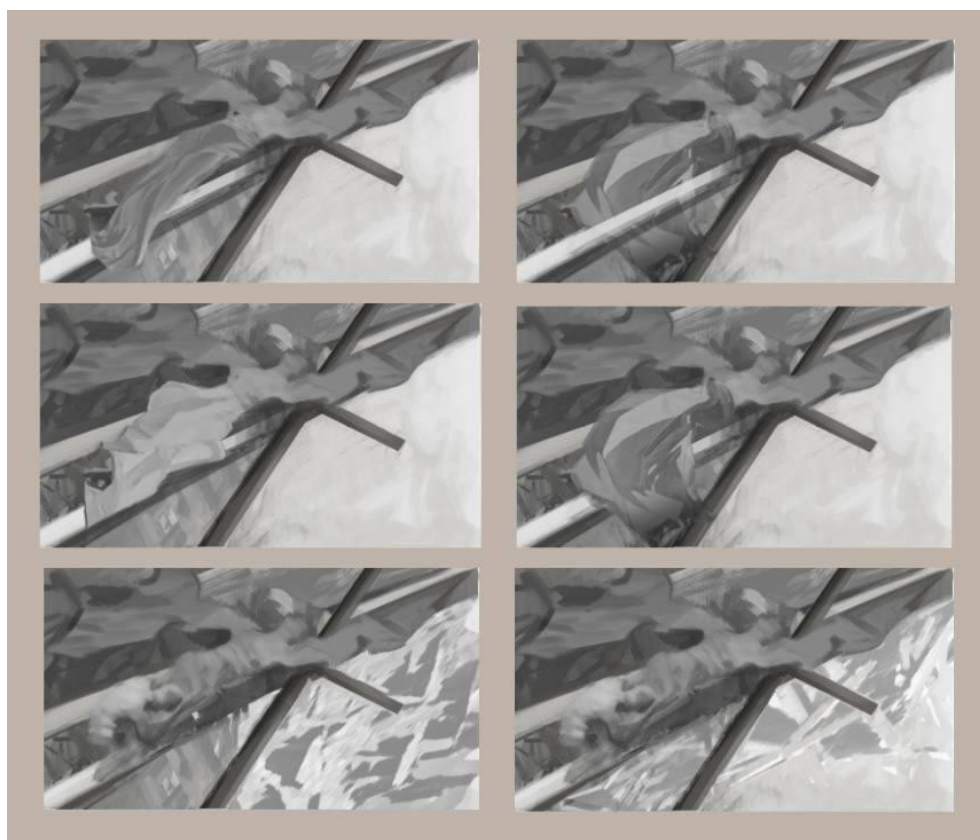

Рисунок 3.3. Стороженко Марія. Пошук композиційного рішення до картини «Хрест»

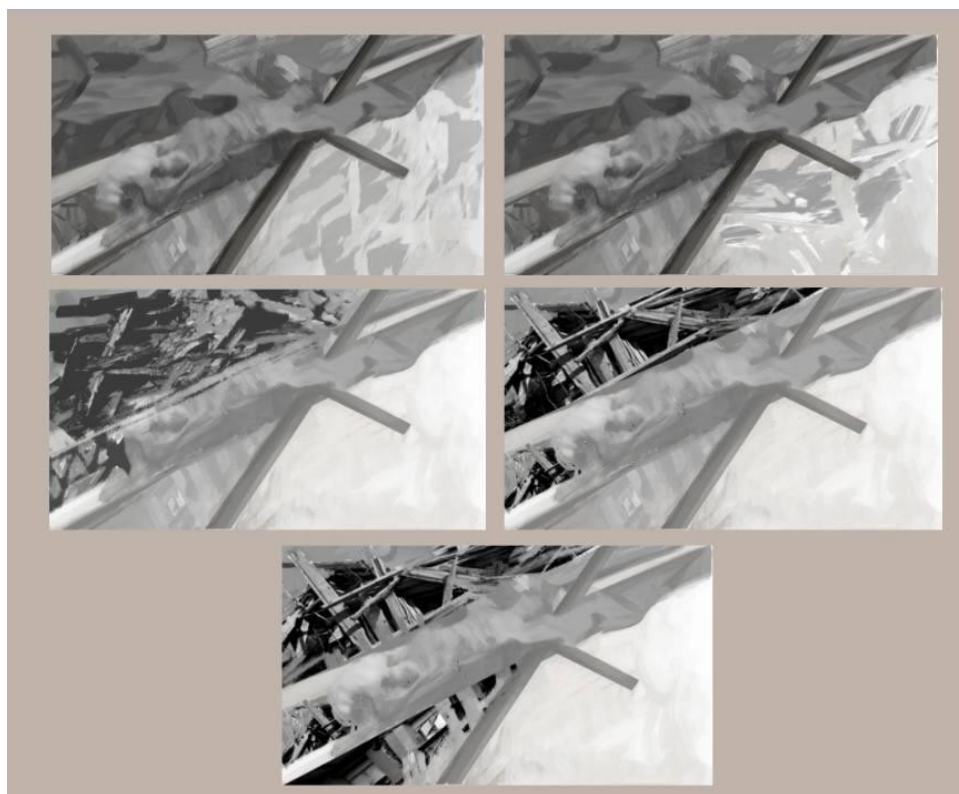

Рисунок 3.4. Стороженко Марія. Пошук композиційного рішення до картини «Хрест»

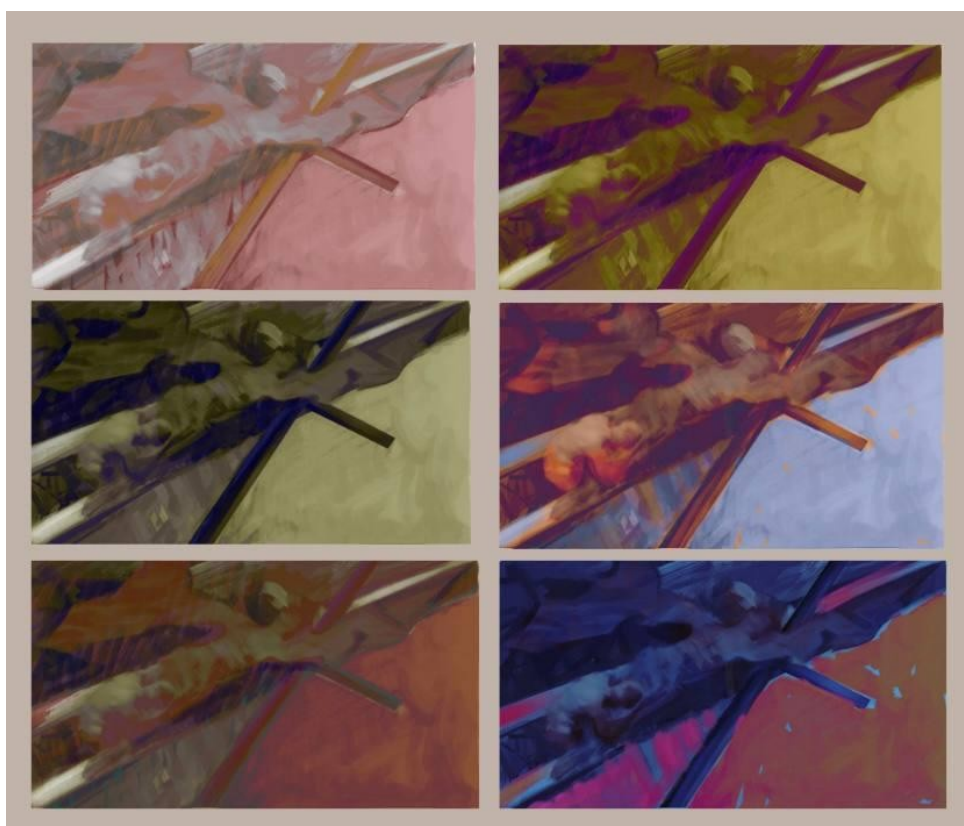

Рисунок 3.5. Стороженко Марія. Пошук кольорового рішення композиції до картини «Хрест».

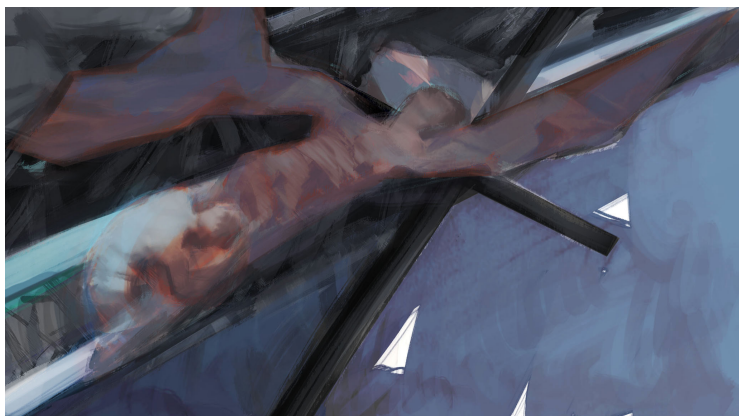

Рисунок 3.6. Стороженко Марія. Пошук кольорового рішення композиції до картини «Хрест»

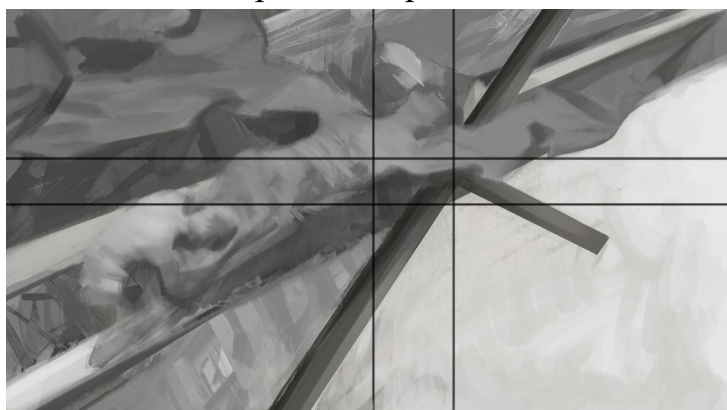

Рисунок 3.7. Стороженко Марія. Золоте січення

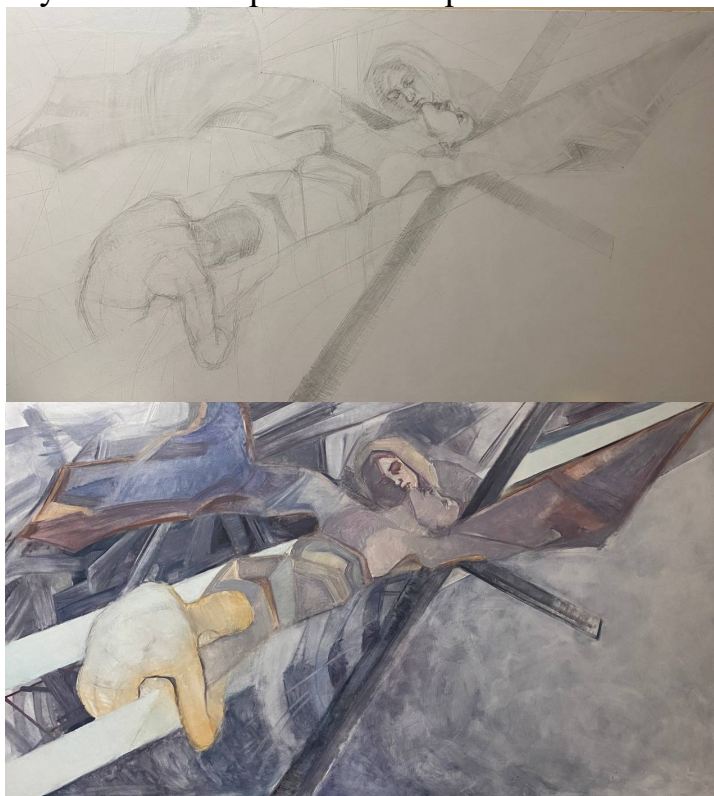

Рисунок 3.8. Стороженко Марія. Етапи роботи до картини «Хрест»